המאסף

חדש תמוז תקמט

תולדות המינים הטבעיים

סוס היאור (ניׄלפפערד)

הוא גדול וגם במאוד ויקטן מעט מהסנהב . אם יגדל ויגיע לימי עלומיו יהי' משקלו כשלשת אלפים לטראות , ופעמים משקל עורו לבד כשמונה מאות אלף לטראות . ארץ מכורתו ומולדתו בחלק אפריקא ומגורו אצל יאורים ואגמים , ולפנים נמצאים המונים המונים ביאור מצרים הנקרא נילוס , ובעבור זאת זה שמו אשר יקראו לו נילפפערד , ואולם כעת אשר החלו יושבי הארץ ההיא לפרות ולרבות , וגם אניות עשו להם אשר יום יום רצות ושבות על פני המים מרוב עזבוניהם ומעריביהם , נגרשו רבים מהסוסים האלה ממקום מנוחתם , ורבים מתו תחת יד הצידים האורבים על נפשם לבלתי היותם לשטן ולמפגע לעוברי דרך , ולכן הלכו הלוך וחסור בזמנינו עד מאוד . בדברים אחדים תדמה החיה הזאת לסוס , אמנם תבנית פניה כפני השור וגם קולה כקול השור בגעותו , ולכן קוראים אותה איזה אנשים בשם וואסר אכס . מאכלו דגים , אורז ודוחן , פרחי ועלי עצים , חציר ודשא השדה . ימי חייו יגיעו לארבעים או חמשים שנה , ויולד בכל שנה ילד אחד .

ראשו גדול ועב והוא לבדו מכוסה בעור רך ודק , כי עור גוויתו קשה ומוצק כפלא תחתית לא יעבור בתוכו בן אשפה , ולא ידרוך בו חרב וחנית . פיו וגרונו רחבים במאוד , אזניו ועיניו קטנים , רגליו קצרים ועבים ולהם ארבע אצבעות ,

זנבו קצר ועב ומכוסה בשער דק ושניו עבים ומחודדים / חזקים ומוצקים במלואתם / אשר באחיו ידבקו ויורדים עד גרונו • ומלבד טורי השנים האלה / יש לו עוד בלחי התחתון ארבעה שנים גדולים מן האחרים / ארכם כחצי אמה / ועבים כקרן השור / ומשקלם כחמשה עשר לטראות • השנים האלה לבנים ומוצקים משני השנהב / ומהם עושים כל מעשה כמו משני השנהב *) / וגם נוכל להוציא מהם אש על ידי הכותם באבן כמו שמוציאים האש מברזל מוצק (שטאהל) • גרמיו ועצומיו כאפיק נחושה מוצקים / ובשרו אוכלים הדלים והרשים בעם הארץ ההיא •

הסוס היאור הזה לא יירא ולא יחת מכל בהמות השדה / כי בוטח הוא ברוב כחו / יעוז על אומץ גבורתו / יודע כי ידיו רב לו להושיע מכל הקמים עליו / ולרדותם תחת כפות רגליו • ובעבור זאת כל היום ישכב וינוח בסוף או בחול על שפת הים / תחת צל ענפי עלים / שלו ושאנן מפחד רעה / ולעת ערב כי יבוא השמש יקום ממשכבו לתור אחר מאכלו / ישוטט ביבשה או ילך בתוך הנהר או אגם לאסוף לו דגי הים • וגם הוא אוהב השלום ואין דבר לו עם חיתו יער המשחקים לפניו וסביבו / אפס אם יכעיסוהו ויעלו עשן באפו / או יורו עליו המורים בחצים ובקשתם / או חמתו כאש בוערת יהרוג ויאבד כל הבא לקראתו / מנער ועד זקן / ובכל אשר יפנה ירשיע ולא יחמול / ולא ישקוט וינוח עד כי לקח נקמתו ממכעיסיו וישיב להם גמולם בראשם / או עד כי מת תחת ידם אם הביאו בראשם בני אשפתם / כי אך בו לבדו יעבור החץ להיותו מכוסה בעור רך ודק / כאשר כבר הערתי למעלה •

ליורדי הים באניות הוא מסוכן מאוד / כי הוא יכול לשוט ולהלוך תחת המים / ולכן בפתע פתאום / טרם יראו המלחים ואנשי הספינה אותו / ישוט תחת הספינה בלב ים ויגביה אותה באומץ כחו למעלה / ויהפכה וינער את כל אשר בה בתוך המים / ואם יורו עליו המורים מן הספינה

---

*) עיין במאסף לחודש סיון תקמ"ח •

הספינה וימררוהו , אן הוא בחרון אפו ינקב נקבים נקבים ביסוד האניה על ידי שניו למען חדר בהם המים ותגלגל כעופרת בתהום תחתית , כי עז אפו ועברתו קשתה עד מאוד · לפנים אנשי מצרים עשו ויפסלו להם תמונת הסוס הזה על ראש העמודים בשוקים וברחובות , והרומיים פתחו צורתם על המטבעות ·

אהרן האללי ·

באור ספרי הקודש

א

הנה נא בהמות אשר עשיתי עמך , חציר כבקר יאכל · הנה נא כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו · יחפץ זנבו כמו ארז גידי פחדיו ישרגו · עצמיו אפיקי נחושה גרמיו כמטיל ברזל · הוא ראשית דרכי אל העשו יגש חרבו · כי בול הרים ישאו לו וכל חית השדה ישחקו שם תחת צאלים ישכב בסתר קנה ובצה · יסכהו צאלים צללו יסבהו ערבי נחל · הן יעשוק נהר לא יחפוז יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו ·

(איוב מ' , ט"ו — כ"ג) ·

אם נביט אל המקראות האלה , נדע כי כונת השם ב"ה באמרו הנה נא בהמות וכו' על חיה אחת ששמה בלשון העבר בהמות , ולא על מין הבהמה בכלל , כאשר יגידו עליו הכנוים ששמה תמיד בלשון יחיד , כמו במתניו , אונו , בטנו וכו' , וכן דעת הרא"ב"ע והרלב"ג ושאר מפרשים · וכתב הראב"ע עוד על הפסוק חציר כבקר יאכל וז"ל , בעבור זה אמרו המפרשים שהוא הפיל , ואיננו ראיה גמורה עכ"ל ·

ובאמת לא לבד שמזה אין ראיה להדעה הזאת כי אם גם איננה נכונה מסבות אחרות , כי איך יתכן לאמור על הפיל כוחו במתניו ואונו בשרירי בטנו , הלא נודע ההפך מזה , כי עור הפיל חזק ועב , מלבד תחת בטנו הוא רך במאוד *) וגם אם ידבר מהפיל , מדוע לא יזכור את שופרו , כי הוא ראשית כחו ואונו · לכן לדעתי הטיבו המעתיקים האחרונים ובראשם האדון החכם הערדער **) את אשר דברו , שהכתוב מדבר כאן מסוס היאור , המכונה בלה"ק בשם בהמות · כי אם תעיין במה שהגדתי למעלה מסגולות ומשיגי הסוס הזה תמצא שכולם נזכרים בפרשה הזאת באר היטב · ואל תדמה באמרו יחפץ זנבו כמו ארז , שנראה מזאת גודל זנבו ויהיה לפ"ז ההפך ממה שספרתי ? לא כן , כי אין כונת המקרא פה על ארכו וגדלו כי אם על עקמימות וכפיפת זנבו שהוא כמו ארז הכפוף ועקום מרוב חוטריו · וכן תרגם המתרגם הארמי כפף זנביה כארזא וכו׳ · ואמרו כי בול הרים וכו׳ , אינו כדעת איזה המפרשים אשר פרשו על רוב מאכלו שהוא אוכל מאלף הרים וכו׳ אך שעור המקרא כן הוא , הרים ישאו לו בול , כלומר שהוא אוכל מה שגדל בהרים , ופעל ישאו מוסב על הרים שהוא נושא המאמר , וכן דעת בעל הטעמים · ומה שספר הן יעשוק נהר וכו׳ לדעתי כן פרושו כי המקרא הזה בא ללמדנו שהוא חי בין בים ובין ביבשה וע"ז אמר אף אם יעשוק הנהר לעבור בשטף , הוא (בהמות) לא יחפוז לנוס מפני גאון המים , יבטח , פי׳ שוכן בטח ושאנן אף אם יגאו מימי הירדן אל פיהו · ואל תתמה נזכרו הירדן אף שלא נמצאו הסוסים האלה כלל בנהר הזה , מ"מ לפי שהיה נהר ירדן ידוע לאיוב , הליג אותו פה לאמר שהוא לא יירא ולא יחת אף מנהר גדול כהירדן · והמפרשים דרך אחר להם במקרא הזה · ועל הקרא החיה הזאת בלשון עבר בשם בְּהֵמוֹת הנה כבר העיד האדון החכם הערדער הנ"ל כי בלשון מצרי נקרא

הסוס

---

*) עיין מה שכתבתי במאסף הנ"ל ·

**) S. Vom Geist der Ebräischen Poesie, von J. G. Herder. Erster Theil. S. 130.

הסוס הזה (P=Ehe=Mouth) , והוא מתדמה מאוד לשם
בהמות בלשון עברי ·

אהרן האללי ·

ב

דאס ערשטי אונד דאס פירצינגסטי קאפיטל

אויס

ישעיה

צור פראבי איברזעצט

פאן

דוד פרידלענדר ·

אין דעם גשמאק אונד נאך דעם אוסטר בייאגעהנדר
צווייא קאפיטל מיט דער איברזעצר וויללנס דען
גאנצן ישעיה מיט קריטישן אונד היסטארישן אנמער־
קונגן צו ליפרן , ווען דיזי פראבי דען בייפאלל עלטר
קעננר ערהעלט ·

אויך ווען דיא איברזעצונג געפעלט , קאן קייני צייט
בשטיאמט ווערדן ווען דאס גאנצי ערפאלגן זאלל ·
דיא אנמערקונגן ווערדן געווייניליג זיין אונד מיט פאר־
בייאגעהונג אללס אויסרוועזנטליכן נור דאסיעניגי ענט־
האלטן , וואס צור ערקלערונג אונד ערלייטרונג
דעם פראפעטן , פיר ווסבגיריגי יינגלינגי , יידער
נאציאהן בואנדרס , אינטרעסאנט זיין קאן ·

ערשטעס קאפיטל ·

1 דאש גזיכט , וועלכס ישעיה זאהן אמוץ זאהי פאן יהודה אונד ירושלים , אין דען רעגירונגסיאהרן עזיהו יותם , אחז , יחזקיהו , קעניגי פאן יהודה ·

2 הערט איהר הימּמל ! פֿערנים ערדי ! דען דער עוויגי שפריכט ·

קינדר האבי איך ערצאגן , אונד עמפאר גבראכט : זיא עמפערן זיך ווידר מיך ·

3 דער אכס קעננט זיינן העררן , דער עזל זיינס אייגני טהימרס קריפפי ,

ישראל קענט מיך ניכט , מיין פאלק האט דיזי איינזיכט ניכט ·

4 אַ זינדיגי נאציאהן , פֿרעפֿל בלאסטעטס פאלק , איבלטעהטר ברוט , אויסגארטטי קינדר !

ויא האבן דען עוויגן פֿרלאסן , דען הייליגן ישראלס גשמעהט , זינד פאן איהם גוויכן ·

5 וואהין זאללט איהר נאך גשלאגן ווערדן , ווען דיא עמפערונג צונימּמט ?

דאס

(א) · חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם בימי עזיה יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה :

(ב) שמעו שמים והאזיני ארץ כי ה׳ דבר בנים גדלתי ורממתי והם פשעו בי :

(ג) ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן :

(ד) הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים משחיתים עזבו את ה׳ נאצו את קדוש ישראל נזרו אחור :

(ה) על מה תכו עוד תוסיפו סרה

כל

דאס גאנצי הויפט איזט קראנק , דאס הערץ שמאכטט

6 פאן פוסזאהלי ביס שייטל , ניכטס איזט אונפערזעהרט ;
אללס וואונדן , שטרימן , אונד אייטרביילן ;
אחני היילפולפר , אהני זאלבי , פאן קיינם עהלי גלינדרט .

7 אייאר לאנד איזט עדי , אייארי שטעדטי פאם פייאר
פערצעהרט ,
דיא עקקר — אונטר אייארן אויגן , פערצעהרן זיא פיינדי ,
אללס פערוויסטט , וויא נאך פיינדליכר פערהעערונג .

8 טאכטר ציון אלליין איזט איבריג , וויא אייני לויבי אים
וויינבערגי ,
וויא אייני וועכטרהיטטי אים קירבים פעלדי , וויא אייני
פערהעערטי שטאדט .

9 העטטי דער גאטט צבאות דיזי נרינגי צופלוכט אונס
ניכט גלאסן ,
וויר ווירדן סדום גלייך , עמורה עהנליך זיין .

10 הערט דעם עוויגן רעדי , הערדן פאן סדום !
פערנעהמט

כל ראש לחלי וכל לבב דוי :

(ו) מכף רגל ועד ראש אין בו מתם
פצע וחבורה ומכה טריה
לא זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן :

(ז) ארצכם שממה עריכם שרפות אש
אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה
ושממה כמהפכת זרים :

(ח) ונותרה בת ציון כסכה בכרם
כמלונה במקשה כעיר נצורה :

(ט) לולי ה' צבאות הותיר לנו שריד כמעט
בסדם היינו לעמרה דמינו :

(י) שמעו דבר ה' קציני סדם

פֿרנעהמט דיא לעהרי אונזרס גאטטס׳ פֿאלק פֿאן עמורה!

11 וואצו איירר אפּפֿר מעניגי ? שפריכֿט דער עוויגי ·
איך בין זאטט ׳ בראנדאפפֿר פֿאן ווידדרן ׳ דעם פֿייסטן
פֿיה׳ס אונשליטט זאטט
דער שטיהרי ׳ לעממר ׳. אונד בעקקי בלוט ׳ מאג
איך ניכֿט ·

12 וואצו קאממט איהר ׳ ערשיינט פֿאר מיינס אנטליץ ׳
ווער פֿארדרט פֿאן אייך : מיינן פֿארהאף בטרעטן ·

13 בריגנט מיר ניכֿט מעהר פֿרוכֿטלאזי אפּפֿר —
איהר דופֿט איזט מיר איין גרייאל ;
נייאמאנד ׳ רוהיטאג ׳ פֿעסטליכֿי פרקינדיגונגן : איך
ערטראגי זיא ניכט ׳
זינדליכֿם לעבן אונד פֿייארליכֿי פֿרזאממלונג !

14 יאַ איירי נייאמאנדי אונד פֿעסטי ׳ דיא גאטטהייט
האַסט זיא ;
זיא זינד מיר צור לאסט ׳ אונערטרעגליך ·

שטרעקט

האזינו תורת אלהינו עם עמורה :

(יא) למה לי רב זבחיכם יאמר ה׳
שבעתי עלות אילים וחלב מריאים
ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי :

(יב) כי תבאו לראות פני
מי בקש זאת מידכם רמס חצרי :

(יג) לא תוסיפו הביא מנחת שוא
קטרת תועבה היא לי
חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל
און ועצרה :

(יד) חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי
היו עלי לטרח נלאתי נשא :

ובפרשכם

15 שטרעקט נור איירי הענדי עמפאר — מיין בליק ווענדט
   זיך וועג ·
   הייפט גבעט אויף גבעט — איך הערי עס ניכט :
   איירי הענדי טריפן פאן בלוט ·

16 וואשט אונד רייניגט אייך , שאפט וועג פאן מיינן אויגן
   דיא פרעפלטאהטן ,
   לאסט באסהייט פאהרן ;

17 לערנט גוטס איבן , ערפארשט דיא גזעצי , ברוהיגט
   דען אונטרדריקטן ,
   שאפט דעם וואיזן רעכט , נעהמט דער וויטוון קלאגי אן ·

18 וואהלאן לאסט אונש רעכטן , שפריכט דער עוויגי ,
   זאללן איירי זינדן , וויא שארלאך ראהט , וויים וויא
   שנעע ערשיינן ?
   זאללן זיא ראהט וויא קערמעז־וואורם־בלוט *) , וויא
   וויסי וואללי גלענצן ?

גהארכט

*) דיא בוטראהטי פארבי ווירד אויז איינם ווארם אדר אינזעקט בריטט ,
דער אים אויסוואכט איינר שטודי זיך ערצייגט , אונד איזט דעם
קאטשעניעלווארם אין אמעריקא גלייך · דיא פארבי הייסט אים ארבישן
קערמעז , וואפאן דאס דייטשי קארמעזין אבגלייטיט איזט ·

(טו) ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם
גם כי תרבו תפלה אינני שמע
ידיכם דמים מלאו :

(טז) רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני
חדלו הרע :

(יז) למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ
שפטו יתום ריבו אלמנה :

(יח) לכו נא ונוכחה יאמר ה'
אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו
אם יאדימו כתולע כצמר יהיו ·

אם

19 גהארכט וויליג ; זא גניסט איהר דעם לאנדס זעגן ·

20 וויגרט אונד עמפערט איהר אייך ; דאן פריסט דאס שווערדט ;

זא איזט דעם עוויגן אורטייהל !

21 בורג דער טרייאי ! אך דוא ביסט צור בוהלרין ווארדן !

אללרעדליכי ! איינסט רוהישטאדט דער גרעכטיגקייט — איצט דער מערדר !

22 דיין זילבר איזט שלאקן , דיין וויין מיט וואסר פרפעלשט ·

23 דייני פירשטן — אבטריננינגי אונד דיבסגנאססן ·

אללס ליבט בשטעכונג — אללס יאגט נאך לאהן ·

דעם וואיזן שאפט נימאנד רעכט , דער וויטוון קלאגי קאממט ניכט פאר ·

24 פירוואהר ! זא שפריכט גאטט צבאות , ישראלס שוץ : וועהי ! איך פארדרי גנוגטוהונג פאן מיינן ווידרזאכרן ; נעהמי פאן דען פיינדן ראכי ·

מייני

(יט) אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו :

(כ) ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו
כי פי ה' דבר :

(כא) איכה היתה לזונה קריה נאמנה
מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים :

(כב) כספך היה לסיגים סבאך מהול במים :

(כג) שריך סוררים וחברי גנבים
כלו אהב שחד ורדף שלמנים
יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם :

(כד) לכן נאם האדון ה' צבאות אביר ישראל
הוי אנחם מצרי
ואנקמה מאויבי :

ואשיבה

25 מיינע האנד פֿעהרט איבר דיך היין ,
לייטרט ריין דייני שלאקקן ,
שיידט אב אונעדלס מעטאלל ·

26 איך זעצי דיר ריכֿטר איין וויא אין פֿארציינט ,
געבי ראהטגעבר דיר וויא פֿארמאהלס ·
דאן נענט מאן דיך וויהר :
שטאדט דער גרעכֿטיגקייט ! בורג דער טרייאי !

27 יא ציון ווירד דורך רעכֿטספפֿלעגי , דיא ווידרקעהרנדן
דורך טוגנד ערלעזט ·

28 עמפערר אונד זינדר קאממן צוגלייך אום ,
דיא דען עווינן פֿרלאסן , ווערדן אויסגראטט ·

29 איהר שעמט אייך איינסט דער אייכֿן , דיא איהר זא
געליבט ;
ווערדט שאאם ראהט איבר דיא גערטן דיא איהר
גוועהלט ·

ווען

(כה) ואשיבה ידי עליך
ואצרף כבר סגיך
ואסירה כל בדיליך :

(כו) ואשיבה שפטיך כבראשנה
ויעציך כבתחלה
אחרי כן יקרא לך
עיר הצדק קריה נאמנה :

(כז) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה :

(כח) ושבר פשעים וחטאים יחדו
ועזבי ה' יכלו :

(כט) כי יבשו מאילים אשר חמדתם
ותחפרו מהגנות אשר בחרתם :

39 זוען איהר זעלבסט איינר אייכי גלייכט, דערן בלעטטר פאלבן,
דעם נארטן גלייכט, דער נאך וואסר לעכצט.

31 אייאר שוץ־גאטט ווירד צום ווערג, דער בילדנר צום פונקן,
ביידי ענטברעננן: ניאמאנד לישט.

פירציגסטעס קאפיטל.

1 טרעסטעט! טרעסטעט מיין פאלק! שפריכט אייר גאטט.
2 שפרעכט מוהט דעם הערצן ירושלים איין, פרקינדיגט איהר:
געענדיגט זייא איהרי ליידנסצייט, איהרי זינדי פרזעהנט,
פילפאך האט זיא גליטטן פאן גאטטס האנד איהרר מייססיטאהטן וועגן.
3 דיא שטימי ערשאללט: "אין וויסטן באהנט דעם עוויגן דען וועג;
"אין איינעדן אונזרם גאטט דיא שטראסי.

יערס

(ל) כי תהיו כאלת נבלת עליה
וכגנה אשר מים אין לה:
(לא) והיה החסן לנעורת ופעלו לניצוץ
ובערו שניהם יחדו ואין מכבה:

(א) נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם:
(ב) דברו על לב ירושלם וקראו אליה
כי מלאה צבאה כי נרצה עונה
כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה:
(ג) קול קורא במדבר פנו דרך ה'
ישרו בערבה מסלה לאלהינו:

כל

4 „יעדס טהאל ערהעבי זיך ׳
„בערג אונד היגל זינקי איין ;
„קרומר פפאד ווערדי גראדי באהן ׳
„שטיילי העה׳ צור עבנן פלעפי ;
5 „גאטטס מאיעסטעט אפפנבארט זיך ;
„יעדי קרעאטור ערקעננט :
„דיס זייא דעם עוויגן אויששפרוך ·
6 „פרקינדי ! — ערשאללט דיא שטימי ׳
איך שפראך : וועם פרקינדי איך :
היגפעלליג איזט אללס פלייש וויא גראז ׳
אללי זייני טוגנד וויא פעלדס בלומי ·
7 גראז דאררט ׳ בלומי וועלקט ׳ ווען גאטטס ווינד דאריבר וועהט ·
פירוואהר ! דאס פאלק איזט הינפעלליגס גראז ·
8 „לאס גראז דארן ׳ בלומי וועלקן :

גאטטס

(ד) כל גיא ינשא
וכל הר וגבעה ישפלו
והיה העקב למישור
והרכסים לבקעה :
(ה) ונגלה כבוד ה׳
וראו כל בשר יחדו
כי פי ה׳ דבר :
(ו) קול אמר קרא
ואמר מה אקרא כל הבשר חציר
וכל חסדו כציץ השדה :
(ז) יבש חציר נבל ציץ כי רוח ה׳ נשבה בו
אכן חציר העם :
(ח) יבש חציר נבל ציץ

ודבר

„גאטטס ווארט בשטעהט עוויגליך ·

9 „אויף האָהן בערג קלים הינאַן , הייל׳פרקינדרין ציונס !
„ערהעבי מעכטיגליך דיא שטיממי , הייל׳פרקינדרין ירושלים׳ס !

„ערהעבי זיא , זייא ניכט באנגי ·
„זאגי דען שטעדטן יהודה :
„שויעט — אייר גאטט —

10 „ער , דער עוויגי ! גאטט ! קעממט מיט אללגוואלט ·
„מיט מיכטיגם הערשר׳אַרם ·
„בייא איהם איזט גראסר לאָהן ,
„פרגעלטונג פאר איהם ·

11 דעם הירטי גלייך ווירדט ער דיא העערדי ,
זיין אַרם אומפאַהט דיא לעממר ;
טרעגט אין זיינם שאאסי זיא ,
לייטט זאנפט דיא זייגנדן · — —

ווער

ודבר אלהינו יקום לעולם :

(ט) על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון
הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם
הרימי אל תיראי
אמרי לערי יהודה
הנה אלהיכם :

(י) הנה יד אדני יהוה בחזק יבוא
וזרעו משלה לו
הנה שכרו אתו
ופעלתו לפניו :

(יא) פרעה עדרו ירעה
בזרעו יקבץ טלאים
ובחיקו ישא
עלות ינהל :

12 ווער מיססט מיט האָהלר האַנד דיא וואסר אַללי ?
ווער מיט איינר שפאנני דיא הימֿמל ?
ווער מיט גראסס מאאס דער ערדן שטויב ?
ווער וויגט גבירגי , ווער דיא היגל ,
אין ריכֿטיגר שאאלי גלייכֿגוויכֿט ?

13 ווער בשטיממט דעם עוויגן גייסט ?
וועלך וועזן גיבט איהם ראהט ?

14 מיט וועם איברלעגט ער , דש ער וויזר ווערדי ?
ווער לעהרט איהן דעם רעכֿטס פֿפֿאד ,
דער ערקענטניס וועג ,
דער וויזהייט גאנג ?

15 זיהי ! דעם האנגנדן טראפֿפֿן אם איימר ,
דעם שטויבי דער וואגשאאלי , גלייכֿן נאציאהנן
דיא מעערס אינזלן פֿליגן אויף וויא לייכֿטר שטויב ,

16 לבנונס וואלד רייכֿט ניכֿט צום אלטאר פֿייער ,

(יב) מי מדד בשעלו מים
ושמים בזרת תכן
וכל בשלש עפר הארץ
ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים :

(יג) מי תכן את רוח ה'
ואיש עצתו יודיענו :

(יד) את מי נועץ ויבינהו
וילמדהו בארח משפט
וילמדהו דעת
ודרך תבונות יודיענו :

(טו) הן גוים כמר מדלי
וכשחק מאזנים נחשבו
הן איים כדק יטול :

(טז) ולבנון אין די בער

זיין נווילד ניכט צו אפפר טהירי אויס ·

17 דיא פעלקר אללי שווינדן וויא ניכטס געגן איהן ?
מיט איהם פרגליכן , וועלך ניכטיגי , אייטלי וועזן !

18 וויגם וואללט איהר דען אללמעכטיגן דען פרגלייכן ?
וועלכי גשטאללט זאלל איהן דארשטעללן ?

19 יענס בילד דאס דער קינסטלר גיסט ,
דער מייסטר מיט גאלדבלעך בלעגט ,
מיט זילבר׳ קעטטי פרצירט ?

20 אדר יענס דירפטיגן העבי ,
דער איינן בוים ריין פאן וואורם׳ פראס וועהלט ,
נון וויזן מייסטר אויף זוכט ,
איין אונפרגענגליך בילד צו פערטיגן ?

21 וויא ? איהר וויסט עס ניכט , האבט עס ניא גהערט ?
וואש אייך לענגסט קונד גטהאן איזט ,

וואש

וחיתו אין די עולה :

(יז) כל הגוים כאין נגדו
מאפס ותהו נחשבו לו :

(יח) ואל מי תדמיון אל
ומה דמות תערכו לו :

(יט) הפסל נסך חרש
וצרף בזהב ירקענו
ורתקות כסף צורף :

(כ) המסכן תרומה
עץ לא ירקב יבחר
חרש חכם יבקש לו
להכין פסל לא ימוט :

(כא) הלוא תדעו הלוא תשמעו
הלוא הגד מראש לכם

הלוא

וואס פֿאן וועלטן־גרינדונג דער איינזיכֿט נאהי ליגט ·

22 ער , דער איבר ערדקרייז אונד איהרן הייאשרעק־גלייכֿן בוואהנרן טהראָנט ;
ער , דער דיא הימֿמל אויסדעהנטי וויא טעפפיך ,
וויא גצעלטי אויסשפאנגטי צום בוואהנן :

23 ער וואנדלט פֿירשטן אין ניכֿטס ,
ערדן־ריכֿטר אין אייטלי וועזן ·

24 דאש איהר שטאם זיך ניכֿט ווייטר פפֿלאנצט ,
קיינן זאאמן ברינגט ,
קייני וואורצל פֿאסט ,
הויכֿט דער ווינד זיא אן : זיא טראקנן ·
איין שטורם פֿיהרט זיא וועג וויא שטאפפלן ·

25 וועם וואללט איהר מיך דען נאכֿבילדן , דעם איך גלייכֿי ?
שפריכֿט דער הייליגי !

העבט

הלוא הבינותם מוסדות הארץ :

(כב) היושב על חוג הארץ ויושביה כחגבים
הנוטה כדק שמים
וימתחם כאהל לשבת :

(כג) הנותן רוזנים לאין
שפטי ארץ כתהו עשה :

(כד) אף בל נטעו
אף בל זרעו
אף בל שרש בארץ גזעם
וגם נשף בהם ויבשו
וסערה כקש תשאם :

(כה) ואל מי תדמיוני ואשוה
יאמר קדוש :

שאו

26 העבט גען הימעל אייערי אויגן ;
זעהט , ווער שוף דיזי ?
ער , דער דיזר העערי צאהל הערפארגבראכט , נענט
מיט נאהמן זיא ·
דעם אללגוואלטיגן , דעם אללפערמעגגדן ענטגעהט
דיזר וועזן קיינס ·

27 יעקב !ווארום זאגסט דוא דען ,
ישראל ! ווארום שפריכסט דוא :
דעם עוויגן איזט מיין וועג פערבארגן ,
מיינם גאטט ענטגעהט מיין רעכט ?

28 ערקענני עס דאך , ווען דוא עס ניא גהערט ,
דאש דער וועלטן הערר , דער עוויגי , דער ערדן־גרעענצן
שעפפר ,
ניא ערשלאפפט , ניא ערמידט ,
אונד דאש זייני וויזהייט אונערפארשליך איזט ·

ער

(כו) שאו מרום עיניכם
וראו מי ברא אלה
המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא
מרוב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר :

(כז) למה תאמר יעקב
ותדבר ישראל
נסתרה דרכי מה׳
ומאלהי משפטי יעבור :

(כח) הלא ידעת אם לא שמעת
אלהי עולם ה׳ בורא קצות הארץ
לא ייעף ולא יגע
אין חקר לתבונתו :

29 ער פרליהט אבר דען ערשלאפטן קראפט ,
גיבט דען אהנמעכטיגן נייאי שטערקי ·
30 קנאבן ערשלאפפן אונד ערמידן ,
יינגלינגי שטרויכלן אונד פאללן ;
31 אבר דיא אויף גאטט פרטרויאן , ערנייאן איהרי קראפט ,
גלייך דעם אדלר , גווינגן זיא נייאי שווינגן ·
זיא לויפן — ערמידן ניכט ,
זיא געהן — ערשלאפפן ניכט ·

(כט) נותן ליעף כח
ולאין אונים עצמה ירבה :
(ל) ויעפו נערים ויגעו
ובחורים כשול יכשלו :
(לא) וקוי ה׳ יחליפו כח
יעלו אבר כנשרים
ירוצו ולא ייגעו
ילכו ולא ייעפו :

מכתבים שונים

יהי ה׳ אלהיך עמך ריעי כלבבי היקר ר׳ — — !

א

בנותי בדבריך הנעימים אשר שלחת אלי כתובים בספר זה ימים אחדים , בנותי בהם ותרב שמחתי עד מאוד , כי גלית היום את אזני ממעמדך הטוב , כי שלום לך ולבית אביך , אשר לשמע אוזן קותה נפשי זה ימים רבים · וגם הגדת לי היום כי שקדת על דלתות התורה והחכמה ,

ואליהן יום יום תדרוש, אשריך ריעי, וטוב לך!

ועל אודת שאלתי אשר שאלת מעמי, לחות לך דעי על מאמרם ז"ל בענין חזקה ורובא ועל שאלת השואל בענין אחרי רבים להטות *), אנא ריעי, מה מלאת בי, כי הרימותני מעט לעטרני בשאלות? הלא מעט החכמה אשר שאבתי מן הבאר אשר כריתי לי, מעט מעט היא מלרות למאוני, אף כי לרות למאון זולתי! אפס לבלתי השיבך ריקם, אודיעך דעתי בדברים האלה, ואם ישרו בעיניך, תהיה מרגוע לנפשי. ואקדים לך באור איזה מלות הגיוניות וגדרן אשר עליהן תסוב תשובת השאלה הזאת, וארחיב בהן הבאור, כי אולי לא לקחה אזנך שמץ מנהו עד היום הזה, ואלה הם: גדר הנכון או וודאי (געוויסהייט), גדר הספק (צווייפעל=האפט), וגדר נטיה אל האמת (וואהרשיינליכקייט).

כל משפט או מאמר פוסק אשר נכר בו אמתתו ע"י ידיעתנו שההפוכו מן הנמנע, והוא: שיהיה הפוכו (קאנ=טראדיקטאריש) סותר את עצמו, או נאמר על המשפט ההוא, שהוא נכון; **) ואם יהיה הפוכו אפשרי כמו המשפט עצמו, ואין אחד מהם אפשר יותר מאחיו, או המשפט ההוא בספק, כי לא ידענו איזה מן שני המתנגדים יכשר יותר לקבלו; אמנם אם אותות האמת רבות באחד מנהפוכו, דהיינו שהוא אפשר יותר, או יהיה המשפט ההוא נוטה אל האמת (וואהרשיינליך), ועל הפוכו אשר אותות האמת בו מעטות נאמר שהוא בלתי נוטה אל האמת (אונוואהרשיינליך).

ודרך

---

*) עיין במאסף לחודש כסליו תקמ"ט.

**) דע יקירי! כי לא אדבר פה רק מן אותן הנכונים אשר נקראים בשמותם (געאמעטרישי גוויסהייט) כי כל משפטי געאמעטריע בנוים ומיוסדים על אופן הזה; ואולם יש עוד מין נכון אשר יקרא (מאראלישי= אדר מעטאפיזישי גוויסהייט), ואין לי עמו עסק פה, אולי אדבר עמך מזה בפעם אחרת ברצות ה'.

ודרך כלל אני אומר : בכל משפט ערך האמת בו אל האמת בהפוכו , כערך מספר האפשריות אשר בתוכו אל מספר האפשריות בהפוכו , ולכן אם הפוכו מן הנמנע , דהיינו שמספר האפשריות בו $= 0$ ויהיה לפ"ז גם אמתת שבו $= 0$ ולכן ע"כ מתנגדו נכון *) ; ואם אמתת שני ההפוכים מתרחקים ברחוק שוה מן 0 אז תפול בהם הספק מי מהם נקבל יותר ; אבל אם במשפט אחד האפשריות יותר מבמתנגדו , ויהיה לפ"ז גם אמתת שבו יותר , ומתרחק גם יותר מן 0 כמו אמתת שבחברו אז נאמר שהוא נוטה אל האמת · מזה תראה כי כל הבנין במשפטים האלה בנוי על יסוד ההפוך , כי כל עוד שההפוך מתקרב אל 0 מתנגדו יתקרב אל נכון עד שאם הפוכו $= 0$ מתנגדו $=$ נכון · ותשכיל מזאת כי יש מדרגות מדרגות במיני נטיה אל האמת · והוא , שנמצא פעמים שני משפטים שונים אשר שניהם נוטים אל האמת , אך המשפט האחד יותר נוטה מהשני , כי אם נניח דרך משל במשפט א יהיה ערך מספר האפשריות בו אל שבהפוכו כערך $4 : 2$ ובמשפט ב יהיה הערך $= 8 : 2$, תראה אף ששני המשפטים נוטים אל האמת , מ"מ השני נוטה יותר מהראשון , כי במשפט ב יתרחק אמתתו יותר מן 0 כמו במשפט א , ומזאת תקיש על השאר ·

ולמען תשכיל זאת באר היטב , אדמה לענין הזה הלאטטעריע אשר בה יהיה שנים עשר אלף פתקין , ואומר : אם יקח איש אחד ששת אלפים פתקין , אז הוא בספק אם יעלה על גורלו הסכום הגדול , כי מספר האפשריות שבו ושבהפוכו שוים ודומים אל $\frac{1}{2}$; אמנם אם יקח איש שמונת אלפים , אז נשפוט שנוטה אל האמת שיגיע אליו הסכום הגדול , כי אמתת שבו אל נכון כערך $8 : 12$ ואמתת שבהפוכו כערך $4 : 12$, ויהיה לפ"ז אמתתו כמו $\frac{2}{3}$ ואמתתו שבהפוכו כמו $\frac{1}{3}$ · ואם יקח עוד יותר כמו עשרת אלפים

---

*) שני קווים שוכבים כזה $=$ יורו על השווי , ושני נקודות כזה : יורו על הערך , כנודע ·

אלפים או תגדל הנטיה יותר ותהיה $\frac{5}{6}$, וכן תגדל הלוך וגדול עד שתגיע אל נכון , דהיינו שיקח כל הי״ב אלף , ואז יהיה הפוכו = 0 *) ·

עד הנה דברתי מן הנטיה בבחינת כמות האפשריות , אך דע לפעמים נביט אל האפשריות בבחינת איכותם , אף אם כמותם תמעט מכמות האפשריות בהפוכו · דרך דמיון , אם ידענו שראובן הלך עם חמשה אנשים באניה לעבור את הים , ושמענו אחרי כן שאחד מששה האנשים האלה מת בדרך , אם נשפוט עתה שראובן מת , יהיה המשפט הזה בלתי נוטה אל האמת כי ערך אמתתו אל נכון יהיה רק $\frac{1}{6}$ ופחות מהחצי ; אמנם אם ידענו כבר שראובן הזה היה איש חלש ורפי המזג , וגם ידענו שראובן לא נסה מימיו לעבור את הים , וידענו עוד שאויר הים קשה מאוד לאותן האנשים אשר לא נסו מימיהם ללכת בדרך הזה , אז יטו איכות האפשריות את המשפט הזה יותר אל האמת · ומזה תבין מה שאמרו חז״ל פעמים רבות בש״ס : סמיך מעוטא לחזקה , ואתרע ליה רובא · כונתם : איכות האפשריות יבטלו כמות האפשריות בהפוכו ·

ויש עוד מין נטיה אל האמת , והוא : אם לא ידענו כלל מספר האפשריות עד כמה המה מגיעים עד נכון , רק ראינו פעמים רבות נושא אחד אשר אליו יתלוה נשוא אחד , או להפך שראינו נושא אחד משולל מנשוא הזה , ורוצים אנחנו לשפוט גם עתה על הנושא הזה לחייב אליו או לשלול ממנו הנשוא , אז יהיה המשפט הזה , ממיני נטיה · דרך דמיון : ראינו עשרים אנשים אכלו מאכל אחד וכולם מתו אחר אכלם המאכל הזה , ונשפוט אנחנו על ראובן אשר בדעתו לאכול ממנו , שימות גם הוא , יהיה המשפט נוטה אל האמת ; ובלבד שתהיה משיגי הנושא והנשוא על האופן אשר מתוכו נוכל להשכיל

---

*) ואם בלתה נפשך לדעת החשבון מן מיני נטיה , הן אם יהיה מורכבים או בלתי מורכבים תעיין בספר היקר המכונה :
G. I. S. Gravesande Einleitung in die Weltweisheit. cz.
ובפרטות בחבור פילאזאפישי שריפטן לאדונינו הרמב״מן ז״ל בחלק שני , שם תמצאם מבוארים היטיב בטוב טעם ·

להשכיל הצטרפות ויחס מה ביניהם , ושנת המסובב מהם , כמו בהדמיון שלפנינו , נוכל להשכיל ההצטרפות בין הנושא שהוא המאכל , להנשוא שהוא המיתה , והוא שיכול להיות סם הממית בקרב המאכל הנזכר ׃ ואולם אם אין אנו יודעים ע״י ידיעות אחרות , היחס וההצטרפות שביניהם אז יהיה המשפט בלתי נוטה אל האמת , כמו אם נשפוט : אחר שראינו פעמים בעת עלות כוכב הזנב בשמים היתה אחרי כן מלחמה בקרב הארץ , ולכן עתה נראה גם כן כוכב הזה בשמים , יולד שתהיה גם כן מלחמה בין יושבי תבל , המשפט הזה אין לו חלק במיני נטיה , כי מי יודע , ומי יגיד לנו ע״י ידיעות אחרות , היחס וההצטרפות שביניהם , לאמור כוכב אחד מכוכבי שמים יורה על פעולתנו ומעשינו ויגיד האותיות הבאות ? וממין משפטים הכוזבים האלה יש רבים בין המוני עם וחסרי דעת כאשר שמעתי , שאם ראו יראו כלב בוכה לפני פתח ביתם ישפטו שימות איש אחד מאנשי הבית , בידיעתם זאת עפ״י בחינתם פעמים ; ובאמת רעיון רוח הוא , כי איך יצטרף כלב בוכה למיתת אנשים , הכל המה ורות ישאם , ואם תהיה זך רעיון , תרחיק המשפטים הכוזבים האלה מעל גבולך ׃

ועתה תבין מאמרם ז״ל (מס׳ חולין ד׳ י״א , א׳) כאשר השיבו על שאלתם : מנלן דאזלינן בתר רובא , מהכתוב אחרי רבים להטות , באדו יותר את שאלתם ואמרו רובא דאיתא קמן לא קמיבעיא לן , כי קא מבעיא לן רובא דליתא קמן כגון קטן וקטנה וכו׳ , כוונו על שני מיני נטיה האלה , כי ברובא דאיתא קמן ידענו מספר הכמות האפשריות , כמו תשע חניות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה , שאמרו בנמצא הלך אחר הרוב , לפי שמספר אמתת שבו שוה אל $\frac{9}{10}$ ואמתת שנהפוכו $= \frac{1}{10}$ *) ׃ ואולם ברובא דליתא קמן , כמו בקטן וקטנה שמה תמצא איילונית , לא ידענו כלל מספר האפשריות , רק סומכים אנחנו , שראינו פעמים

פעמים

*) ואל תשיבני ממה שאמרו כל קבוע כמחצה על מחצה דמי , שהוא נגד מה שאמרתי למעלה מן נטיה אל האמת , כי ידעת שקבלה היתה זאת בידם מהכמי׳ ונאלב לו וקס עליו (ב״ק דף מ״ל ע״ב , כתובות , וסנהדרין) ׃

פעמים רבות הנושא הזה משולל מהנשוא הזה · *)

תועלת נטיה אל האמת רבה היא עד מאוד / ובלעדה לא נוכל לצאת ולבוא בידיעות רבות ונכבדות / אשר יסודתם לבדם על הנטיה / ולא אצריך בזה כי נודע המאמר: המפורסם אין צריך ראיה · ולכן חשבתי כי גם הכלל אחרי רבים להטות מוסד על המין הזה כאשר אגיד לך עתה / ואם כינים דברי יותר בזה שאלת השואל / ואומר:

הדין עם השואל כי השמת תמצא רק בפי המעטים / ובפי הרבים השקר / ואני אוסיף עוד על דבריו ואומר כי האמת יהיה רק בפי אחד לבדו / ואדמה אותה לסכום הגדול בלאטטערי אשר זכרתי למעלה · אך בזאת יודה השואל לדברי / באמרי: אם נחלק כל מין האנושי לשני חלקים בלתי שווים / דהיינו שיהיה בחלק הגדול המוני עם / ובחלק הקטן זקנים ויודעי דת ודין / ונבקש למצוא האמת / באיזה חלק מהאלה ימצא? הלא בחלק המצער / כי אף אם הוא קטן בכמות / גדול הוא באיכות! ומעתה אם נחלק החלק המצער הזה עוד לשני חלקים בלתי שווים / באיזה מהם נבקש האמת? הלא גם בזאת יודה שיבוקש בחלק הגדול / כי מספר האפשריות בו יותר מבחלק הקטן / ובאיכות שניהם שווים / ואם כן אצל סנהדרין אשר הין דרך דמיון / י"א מחייבין וי"ב מזכאין / אחרי שהנחנו כי האמת תמצא בקבוץ הזה / וצריכים אנחנו לחפוש רק באיזה החלק מהשני חלקים תמצא / הלא הדעת נותן בחלק הגדול / ואחרי שכל החלק הגדול יחד פה אחד לזכות / על כרחך האמת עם הזוכות · ולכן אמרו הם ז"ל אם אחד אומר איני יודע מוסיפין עליו וכו׳ כי בלעדי זאת לא היתה נטיה אל האמת פה · וזה הוא מה שרציתי לפאר לך עתה · ויהי כבוד ה׳ על ראשך כאות נפש ריעך השוחר טובתך כל הימים ·

אהרן בן מ׳ וואלף רופא ז"ל מהאללי ·

---

*) ולא כמו שכתב רש"י ז"ל (חולין י"ב ב׳) / מאי שנא האי מדהאי וכו׳ / כ׳ באמת יש הפרש גדול ביניהם כמו שהודעתיך / ואולי שיש להצדיקו לדעת ר"א ב"י / אך לא אצריך בזה / כי הוא יוצא מן כונתי בזה העניין ·

ב

חתימת האגרת מחודש העבר ·

בבצע מעשקות לא תחון חמת המציק על איכר ולמדו ,
את הבהמה יזבח למאכלו למיטעמותיו , ואת בעליו
יתרים לאסור איסר לפי דגלו , לשאת חרב על עמו ואל מולדתו ·

עזובה מחרישה בחלי המענה לא כלתה עודנה ; שכר
הבהמה רוב עבודתה מרעה בארץ , שדדה המלחמה
כל אוכלת , עם שבר רעבון תבואת הגורן , אכר העובד
בעמל ידיו לפיהו · לשוא היה עמלו , לריק זעת אפו ,
לאויב שופכה ·

עת הזמיר יגיע על פני שדה ערומה , מצמחת קוץ ודרדר ;
ורוב שדמותיך , הבית אדום ! לא תשמענה צליל
החרמש לתקופת הקיץ כי יבא ·

עובד אדמתו לא יעלוז בשמחת הקציר אחת היא חיל
תמורתו , חלף עבודתו ועמל ימיו הרשומים ברע ;
ובגורן לא יוסיף לידה לרעבון החורף ·

נגוע מדאבת רזון , יביט מסביב לו , יושר אדמתו כי שממה
ישא עיניו מר יבכיון וקנה לך אוהבת בלע , שנאך דם
אדם ודמעת עשוקים יתומים ואלמנות תשתה ; משחתת מקדשי
אל , ופועל כפיו האדם ועמל ידיו , כהתולים תשחק בהם
ותחרב , יקלל חלקתך שוד רהב , המחריב ארץ בכל , ומזח
תבל תשים שממה , למען השתכר מלוא רוחב מדרך כף רגל ·

הנשאר משעטת פרסות סוסים , וחמת זדון לא רצון ,
ומה בולע בלע לא לקח ; היו למאכלת אש ·

הסר וכפן ודבר שלש אלה אחוזים בעקב המלחמה , הולכים
אחריה תמיד ·

את כל היצר תעקש , משפטי אל מעולם כאין , כאפס לנצח
חסד , וגמר לב האדם לאדם , כאין אלהים בשמים
מושל עולמות , כל עוד נוסדו יחד שופטי ארץ , מצאו את
לבבם לבלות ולשנוא ·

מקדשי אל בעשן כלו , לעברת לוחמים למען בולע בלע ,
למען גאון עריץ , אין די תגרת ידם באנוש כערכם ,
כי יעוררו עוד נשק מול הקודש , יהרסו מזבחותיו עליו
יקטירון קטורת , וזבול בנוי לכבודו היכל אלהים הוא , יחולל לארץ ·

תאלמנה מקהלות קדושים ומקום לקון לחש , באשר כרע
ברך , ותרין יד לאלהים , שם סוסי רכב יגמאו
ארץ , ופתחו מאבויהם ; ותחת אשר נאספו שמה רבים וחלו
את כבוד ה׳ , שם אסף הקרב שלל הערים , ואנשים מוכים
מתבוססים בדמיהם ·

בתחתית הגבע לא יעלה שם , כי אם הלנע לכת ואפים
שחות ארצה , קול אלה וכחש התרועע ·
מבלי מנחם תבכה כלה נחרפה , לבושת ערותה , ועל
דודה העלם העבד לה · כמונו היום אבל בנים איש
אל אחיו , וריע לריע , כולם ימסכו דמעותיהם בדמעותינו ·

לו ירא אלהים בעוני הארץ , תתייפח מרוב אכזריות אנשי
מדון , שותה בגועל נפש דמי אנוש שופכו שביריה בקרבה ;
ויסובב שלות שלום לנו ·

יושב השמים תחריש תביט מזבול קדשיך על נמלים יתקוטטון
בעד ראש שיבולת , כי שבו שרידי חרב קבלו שנית
נפולותיהם , וחדשו עורת נשק ·

שלח מושל אל מושל לשכור דם עבדיו , ויוליא מחיקו משך
לוחמים חדשים ויהי הוא רובה מחוץ בנשק ברזל , ·
ומחדרים בכסף ·
על כל פנה יתקע בתקוע , יקרא חרב גדודים למלב בעמק
יזוב שם דם אדם , כשפעת מים יריקון העבים ביום סגריר ·

גם אלי קורא תעודה אם לחיים ולנלח , אם למות
לארצי ולמולדתי ·
מתי אבא אשוב ואראה פניך , עשריה ! בארץ החיים בתבל ?
לא ידעתי אם יבואון הימים האלה , אולי אראה עוד
את אחינועם בטרם אראך : או תישן , או תשכבנה עצמותיך

רחוקות ממני הלאה , ולא נתן אלהים אותנו להתאחד בקרב,
אחרון על עפר יחד ·

הוחל למועד אם שב ישוב אליך ידידך והביא בחושן את שלום
ארצו , או לשמע אוזן תשמע כי רב את ריב אדמת
אבותיך , ונפל ומת , ויוחר לך למועד בעבר מזה ·

ש — ג ·

ג

תשובה אל המבקר ·

במאסף לחדש אייר , ראיתי דברי בקורות על מגלת רות
אשר הוצאתי לאור עם ריעי כלבבי השלם ר' יואל
ברי"ל , ותגל נפשי עד מאוד , בראותי מתוכם , כי שם
המבקר היקר הזה עיניו ולבו גם על תרגומי גם על באורי ,
לגרפם ולטהרם מכל מעות ושגיאות · אלף תודות לך ברוך
ה' ! על כל העמל אשר עמלת בעדי , אף כי העלמת את
שמך ולא הודעתני אי מזה אתה , הלא מדלהות מכתבך הכרתי ,
כי חפץ אמת אתה , ולא בעבור נתון תפלה בי , או הרבות
כבודך קרבת הנה , כי אם למען האמת להעמידה על כנה ,
וזה הדרך הטוב אשר ישמח אלהים ואנשים . ולכן באתי גם אני
היום (כי כמוך כמוני , אליה תשוקתי ובאהבתה אשגה תמיד)
להשיב על דבריך ואודה ולא אבוש כי במקומות אחדים האמת
אתך , ואתי תלין משוגתי , אפס באיזה מקומות במכתבך ,
הפרזת על המדה , ואולי בחפזון עברת על דברי אלה ,
ולא עיינת בהם היטב , ובעבור זאת אבארם לך עתה להראותך
כי כינים דברי , ואתה הסכת ושמע !

בפרשה א' פסוק י"ז כי המות יפריד ביני וביניך ,
הרחקת תרגומי וקרבת פי' רש"י ,
כי הקשית לשאול על תרגומי מזה לשונך . מה טעם בשביל
שתהיה בקבורת נעמי , לכן לא יפריד המות ביניהן ? וכו' ·
ובאמת טעמי הוא : אחר שאמרה רות אל נעמי , באשר
תמותי אמות , הלא גלתה דעתה בזאת , במקום אשר תמות

נעמי, גם שם דעתה למות, למען היות עמה אחר המות, מרוב אהבתה אליה, כדרך האוהבים, או מטעם אחר כטעם וקברתני בקבורתם, ולכן תרגמתי גם פה: ווען זעלבסט דער טאד איך פאן דיר טרעננן זאלל, כי תמיד אהיה אצלך אף בקבר, והוא דרך מליצי, הנהוג עוד בימינו ׃

שם פ׳ כ״א וה׳ ענה בי וכו׳, דער עוויגי איר זא פיל עלענד וכו׳, מאסית בתרגום הזה, באמרך כי הוא מתנגד ללשון העברי, כי בכל מקום שנמצא פעל ענה ואחריו יחס ב שעורו לשון עדות וכו׳ ואמרת עוד הרמב״מן ז״ל תרגם (בתהילים קי״ח, כ״א) כי עניתני ניבטיגן, לפי שנקשר עם הכנוי נ׳ וכו׳ ׃ הפרות נואת על מדותיך, אם תצדיק תרגום הרמב״מן במלת עניתני, ותרגומי במלת ענה פה תרשיע! כי אמור נא הנה מצאת עוד בכל ספרי תנ״ך, פעל ענה בקל עם הקשור נ׳ שהוא לשון עוני? ובכל זאת תצדיק הרמב״מן אשר תרגמו נגד הכלל, ואם כן מדוע תמאן באמרי גם פה לשון עוני הוא, וגם הוא יוצא מן הכלל כמו חברו עניתני? ובלעדי הדברים האלה, אשאלך לדריך שבכל מקום שנמצא פעל ענה ואחריו יחס ב׳ הוא לשון עדות, מה תענני במלות לענות בו (קהלת א׳, י״ג, וג׳, יו״ד)? וראה גם ראה כי שם תרגם באמת החכם ר׳ דוד פרידלענדר באופן אחר ולא בלשון עדות ׃

פר׳ ב׳, פס י״ח וי״ט ותרא חמותה וכו׳ השלכת מנגד תרגומי בשויעטי על מלת ותרא

כי אמרת שעיקר הנחתה בל״א, כמו שכתב החכם אדלונג על ההסתכלות והשקפה בדבר פעמים ושלש וכו׳ ואני אומר מטעם אשר הרחקת תרגומי, מטעם הזה בחרתיהו, כי אחר שהיה נפלא מאוד בעיני נעמי הלקט הרב הזה והסתכלה בו פעמים ושלש ושמחה עמו, כי כן דרך העני בעת כי יקרא לו דבר גדול, עיניו לא תשבענה מלראותו כל היום ׃ ולכן תרגמתיו בשויען ׃ וחבירו ויראו ויקחו איש מטהו (במדבר י״ו כ״ד) שפירושו גם כן שהסתכלו בו, כמבואר שם ׃ ועוד אם אתרגם בדעתך זיא זאה, אינו נקשר יופי המליצה בלשון העברי, עם

המאמרים שלאחריו , אבל לפי תרגומי , יהיה מאמר ותרא חמותה וכו' כאלו הוא מאמר בפני עצמו , ואחרי כן ספר הכתוב ותוצא ותתן לה וכו' שעורו כאשר הוציאה לה משבעה , או ותאמר חמותה וכו' · והאמת אגיד אם לא שהיא נגד המסורה , הייתי אומר שצריך להיות וַתֵּרֶא ופעול את נחסר כדרכו ויהיה תרגומו זיא צייגטי איהר וכו' , ונקשרו המאמרים יפה ·

שם שם אחר שהקשית לשאול על דברי , כתבת דעתך ואמר שרות היתה לפנים בשדות אחרות ללקוט , אך זה היום קרה שבאה בשדה בעז וכו' כיניס השגותיך עלי , אך זאת אשאלך והודיעני : לפי דעתך שהיתה רות כבר בשדה אחרות , ואם כן נודעים לה מנהגי הלקט , איך לקטה בשדה בעז בין העמרים אשר לא הורשה ? ואל תדחני בים לייסב בדוחק —

ואם תוסיף עוד להניף ידך על המגלות האחרות לבררם וללבנם , או אדע כי לבבך שלם עם אוהבך ·

המתרגם ·

בקורת ספרים חדשים

מגלת אסתר עם תרגום אשכנזי ובאור , מתורגם ומבואר על פי אהרן בן־וואלף חבר לחברת שוחרי הטוב והתושיה , ברלין בדפוס חברת חנוך נערים , התקמ"ח · (מקחו 8 גר') ·

היא המגלה השניה אשר הוציא לאור המתרגם ר' אהרן בן וואלף , וגם בזאת לא סר מעקבותיו הטובות אשר נודעו לנו ע"י המגלה הראשונה · במבוא ספרו חקר ודרש , (א) על הכותב המגלה אשר לדעתו כמו שכתבו חז"ל , אנשי

אנשי

אנשי כנסת הגדולה כתבוה , (ב) השכיל מאוד להראות כי המגלה הואת נעתקה מלשון פרסי ללשון עבר , (ג) הרבה לחקור על המלך אחשורוש מי היה · ובלעדי אלה נמצאו במגוא הספר הזה , דברים טובים וישרים למוצאי דעת · ועתה אשים את פני אל התרגום והבאור , ודברים מעטים בהם אשר לא ישרו בעיני אבינה פה , והקורא ישפוט ·

פרשה א פסוק ז׳ , והשקות , תרגם המתרגם ר״א , דאס געטרענק דאר= גרייכט , ולדעתי הוא תרגום רחב , ויותר טוב כדעת רש״י , איינגשענקט אין וכו׳ ·

שם פ׳ ח דאס אהל גאנץ אויך דיאזעלבי וויזי אונד איבראלל קיין צוואנג , דען זכו׳ · וכתב בבאורו , שדעת רש״י ואיזה מפרשים , אשר פרשוהו , שמנהג היה בימים ההמה לכוף בעלי הסעודה לשתות מכוס אחד גדול וכו׳ דחוק הוא , כי לפי דבריהם איך יתכן מלת כדת , עכ״ל · התרגום הזה רחוק הוא בעיני משני טעמים , (א) כי הוא כנגד הנגינה , (ב) לפי תרגומו לא באר כלל במה היה האונס ? ולכן דעתי בזה כדעת רש״י עם הוספה מעט , וכן תרגומו : דאס געטרענק אבר נאך דעם קעניגליכן עדיקט אהני צוואנג , דען זא האט דער קעניג אויסדריקליך בפאהלן וכו׳ · ומוסב לפ״ז מלת כדת על כי כן יסד המלך ומלת השתיה אינו טעמו כאשר חשב ר׳ יואל , על כל הסעודה , כי אם על המשקה לבד ·

שם פ׳ י״ג תרגום יודעי העתים שטאאטסרעטהן , מדוע לא תרגם כפי כוונתו בלה״ק ,- געשיכטסקונדיגי ?

שם שם כי כן דבר המלך וכתב המתרגם בבאורו : כי רבים ממפרשי הפשט נלחצו בפירוש זה המאמר , ואני אוסיף כי גם המתרגם הזה נלחץ פה משתי סבות , (א) לפי תרגומו יהיה טעם כי כמו אשר דאס ואינו כן בכל המקרא , (ב) לא ידעתי אין מלא המתרגם לבאר במלות דבר המלך , אמיעסטעטס״ פרזעצונג. הלא יותר טוב

לבארו כטעס דבר יוס ניומו / ותרגומו דען זא וואר דעם
קעניגס גוואהנהייט / אלז זא פפלעגטי איין קעניג וכו׳ ·

שם פ׳ י״ט דבר מלכות איין קעניגליכס ווארט / יותר
טוב בפעהל ---

פ׳ ב פ׳ ח וויא נון נאך בקאנטמאכונג דעם קעניגליכן
עדיקטס / פילי יונגפרויען וכו׳ / הוא נגד
הנגינה / רק תרגומו אלס דער קעניגליכי בפעהל אונד
דעסן עדיקט בקאנט ווארדי אונד פילי יונגפרויען וכו׳ ·

שם פ׳ ט״ז ותלקח אסתר וכו׳ פה האריך ר״א בבאורו
לתת טעם לדברי המתרגם הכשדי אשר כתב :
ואעל יתה לבית אדרון / ויאמר שכתב זאת מב׳ טעמים /
(א) באחרות נאמר לשון ביאה / ובאסתר נאמר לשון לקיחה /
(ב) באחרות נאמר בית המלך ובאסתר בית מלכות / ולכן
תרגם גם הוא / נאך דען קעניגליכן געמכרן / להורות שנתן
לה המלך יתר שאת · ובאמת הדברים האלה דרך דרשנים
הוא ויוצא מדרך הפשט / כי הכותב לא כוון כלל לזאת רק
האריך בדבר אסתר יותר מבאחרות / לפי שהיא עיקר וגוף
הספור / ועליה תסובב כל המעשה / ולכן האריך פה וקצר
באחרות · ולפי זה / אין אנחנו צריכים לתרגם המקרא
שלאחריו כאלו הוא מוסגר / וטעם ויאהב כעבר שכבר נשלם /
וכמו שתרגם המתרגם / אך תרגומו כפשוטו ·

פר׳ ד פ׳ ח אום עם אסתר צו ציינן אונד איהר פארצ
זושטעלן / אלס איין בפעהל איהר
אויפצוטראגן וכו׳ / התרגום הזה קשה לשמע און מאוד /
וגם הוא נגד הנגינה / כי האתנחתא מועמדת במלת לה /
והמתרגם הרכיב שניהם יחד ·

כל אלה חשבתי להציג פה למען האמת ואם ייטבו דברי
אלה בעיני המתרגם כי נכוים המה / ישמרם וינצרם
עד בוא המועד שיודפס המגלה הזאת פעם שנית / ואז יתקן
המעוות · ואני אוסיף עוד לשום עיני על המגלות הנשארות
כפי יד ה׳ הטובה עלי ·

בשורת ספרים חדשים

זה ימים רבים שמענו קול המשכילים בעם ה׳, אשר התאוו תאוה לאמור: מי יתרגם לנו ההפטרות של כל שבת ושבת בתרגום יפה ונכון, כאשר עשה לנו החכם רמב״מן, עם תרגום תורת משה איש האלהים · והאמנם! בעוד אדונינו רמב״מן ז״ל מתהלך בתוכנו, היה עם לבבו לתרגם גם ההפטרות מדי שבת בשבתו למען ידעו ויבינו האנשים הנשים והטף את מוצא שפתם, ולא יהיה עוד דברי נביאינו בעיניהם כדברים סתומים ונעלמים · אך ה׳ צוה המותה לו ולקח אותו מאתנו טרם התחיל לעשות את אשר יזם · בעבור זאת קמנו עתה, אנחנו חברים לחברת שוחרי הטוב והתושיה, לכבוד ה׳ ותורתו, ולמען אהבת אחינו בית ישראל, החפצים ללמוד ולהבין, וגזרנו אומר להוציא לאור ההפטרות בתרגום יפה ומסודר · וכה יהיה משפטם:

א) מדי שבוע בשבוע יצא לאור איין באגן על נייר יפה · פעם יודפס על באגן הזה רק הפטרה אחת, פעם שתים דהיינו משבת זו ושלאחריו ופעמים עוד יותר, כפי גודל ואריכות ההפטרה כן תבוא עליו ·

ב) תחת התרגום יודפס באור קטן בלשון צח וקל, קטן הכמות ורב להבין על ידיו כוונת המקרא וטעם המלות ·

ג) מקח כל באגן יהיה 1 גראשן, וישולם כל פעם בעת קבלת הבאגן ·

ד) ולאחינו בית ישראל הרחוקים מעירנו אנחנו מבטיחים, שיגיע לידם תמיד ההפטרות על נכון, ולא יתאחרו מזמנם וממועדים, ולכן אנחנו נשלחם לידם בכל פעם איזה שבועות מקודם ·

חברת שוחרי הטוב והתושיה ·